

TIETOJENKERUU

Markku Heiskanen ja Minna Piispa

Miten tiedot kerättiin

Vuonna 1997 Naisen turvallisuus -tutkimuksen tiedot kerättiin postikyselynä. Menetelmä valittiin silloin muun muassa siksi, että sitä pidettiin soveltuvana arkaluonteisten kysymysten esittämiseen ja siksi, että koska tutkimus kattaa naisen koko aikaisemman elämän, kyselylomake tarjoaa mahdollisuuden palauttaa rauhassa mieleen etäisiä tapauksia. Pitkät kysymysluettelot, joita lomakkeella on runsaasti, toimivat paremmin kyselyssä kuin puhelimesta. Kustannuksilla oli lisäksi merkitystä menetelmän valintaan. Tiedonkeruumenetelmään liittyviä kysymyksiä on käsitelty yksityiskohtaisesti aikaisemmassa ”Usko, toivo, hakkaus” -raportissa (Heiskanen & Piispa 1998, 67–69). Edellisten syiden ja tulosten vertailtavuuden vuoksi tämän tutkimuksen tiedot kerättiin samalla tavalla.

Naisiin kohdistunutta väkivaltaa selvittävät tutkimukset ovat yleistyneet vuonna 1998 julkaistun Usko, toivo, hakkaus- tutkimuksen jälkeen (Euroopasta ks. Martinez & Schrötle 2006, naisuhritutkimusmenetelmien kehityksestä Walby 1999; Walby & Myhill 2001). Vain Ruotsissa on käytetty Suomen ohella postikyselymenetelmää.

Naisiin kohdistunutta väkivaltaa koskevaan tutkimukseen liittyy erityisongelmia erityisesti parisuhdeväkivallan arkaluonteisuuden vuoksi (ks. Heiskanen & Piispa 1998). Tämän ongelman huomioon ottamiseen on naisuhritutkimuksissa paneuduttu. Esimerkiksi Kanadan naisiin kohdistuneessa uhritutkimuksessa tähän seikkaan kiinnitettiin runsaasti huomiota. (Johnson 1996 ja 1997.) Postikysely on muita tietojenkeruumenetelmiä huonommassa asemassa siksi, että siinä haastattelija ei voi varmistaa, miten vastaajat ovat kokeneet arkaluonteiset kysymykset ja onko väkivaltakokemusten muistiin palauttaminen aiheuttanut heille ahdistavia tuntemuksia.

Kyselylomakkeen alussa olevassa saatekirjeessä kerrottiin aiheen arkaluonteisuudesta. Lisäksi sovimme yhteistyöstä Naisten Linjan kanssa. Lomakkeen lopussa oli sen yhteystiedot. Naisten Linja on maksuton, valtakunnallinen tuki- ja neuvontapuhelin, josta väkivaltaa kokeneet naiset voivat hakea apua. Kyselylomakkeen lopussa oli lisäksi internetlinkkejä lisätietojen hakemista varten.

Kyselylomake

Kyselylomakkeen muokkaamiseen osallistui asiantuntijaryhmä, johon osallistivat Helena Ewalds ja Pirkko Kiviaho sosiaali- ja terveysministeriöstä, Heli Mustonen STAKESista, Kauko Aromaa ja Markku Heiskanen HEUNIsta, Leena Ruusuvoori Naisjärjestöjen Keskusliitosta, Minna Piispa, Jukka-Pekka Takala ja Saija Järvinen oikeusministeriöstä sekä Riina Nyberg ja Nelli Kiiänmaa Tilastokeskuksesta.

Kyselylomakkeen tekeminen oli työlästä, koska tutkimuksen rahoitus tuli eri tahoilta, joilla oli omat toivomuksensa tutkimuksen tietosisällöstä. Toisaalta haluttiin säilyttää vertailtavuus aikaisempaan tutkimukseen, toisaalta lisätä lomakkeelle uusia

kysymyksiä, joilla selvitettiin mm. ajassa tapahtuneita muutoksia kuten palvelujärjestelmän herkkyyttä tunnistaa naisiin kohdistunutta väkivaltaa. Lisäksi haluttiin kartoittaa aikaisempaa tarkemmin seksuaalisen ja fyysisen väkivallan eri muotoja.

Postikyselylomakkeen enimmäispituudeksi mainitaan usein 12–16 sivua. Uudessa kyselylomakkeessa oli 24 sivua (aikaisemmin 18 sivua). Lomakkeen pituus johtuu osin siitä, että siinä kysytään tietoja erilaisista väkivaltatilanteista ja erilaisista parisuhteista. Vertailtavuus ja uudet kysymykset kasvattivat lomaketta entisestään, vaikka joitain vuoden 1997 lomakkeen teemoja, kuten väkivallan kustannuksia ja erilleen muuttota koskevat kysymykset sekä raskauden aikaisen väkivallan erityiskysymys karsittiin kokonaan ja entisen miehen taustatietoja vähennettiin. Postikyselyssä kaikki kysymykset on kirjoitettava lomakkeelle, ja sellaiset kysymykset ohitetaan, jotka eivät koske vastaajaa. Vaikea hyppyrakenne on yksi lomakkeen täyttämistä vaikeuttanut tekijä.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää miesten naisille tekemää väkivaltaa. Tämä lähtökohta jäsentää koko kyselylomaketta. Pääpaino tutkimuksessa on parisuhteessa tapahtuvan väkivallan kuvaamisella. Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät eräät naisten kokeman väkivallan muodot kuten naisten naisille tekemä väkivalta.

Yksi sisällöllisesti hankala tiivistäminen lomakkeella oli tuntemattoman ja tutun (ei kuitenkaan avio- tai avopuolison) tekemän väkivallan yhdistäminen samaan kysymysryhmään. Uudessakaan kyselyssä ei tätä ongelmaa pystytty ratkaisemaan. Erottelu uhrille viimeksi sattuneesta väkivallanteosta tuntemattoman ja tutun tekemään tapaukseen voidaan tehdä. Tämän tiedon avulla ei kuitenkaan voida laatia tarkkaa arviota kummankaan ryhmän uhriksi joutumisten yleisyydestä.

Lomakkeen aihealueet valittiin vuonna 1997 seuraavista naisiin kohdistunutta väkivaltaa selvittäneistä tutkimuksista: Violence Against Women Survey. Questionnaire Package 1993, Violence Against Women Survey. Public Use Microdata File Documentation and User's Guide 1994 (Kanada), Violence and Threats of Violence Against Women in America 1996, Women's Safety Survey, 1996 (Uusi Seelanti), Women's Safety 1996. User Guide (Australia) sekä kotimaisista koko väestöön kohdistuneista uhritutkimuksista.

Otos ja vastanneet

Vastaajille lähetetty otos käsitti 7 213¹ suomen- ja ruotsin kielistä 18–74-vuotiasta naista (1.9.1931–31.8.1987 syntyneet). Otos poimittiin yksinkertaisella satunnaisotannalla palauttamatta Tilastokeskuksen Suomen väestön käsittävistä tietokannasta. Laitoksissa pysyvästi olevat rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle.

Tilastokeskus toteutti tiedonkeruun 27.9.2005–15.2.2006. Pitkä tietojen keruu-aika liittyy kyselytutkimuksen luonteeseen. Niille, jotka eivät ole vastanneet määräaikaan mennessä, lähetettiin kaksi kertaa uusi kyselylomake, joiden palauttamiseen oli jälleen varattava aikaa.

¹ Luovutuskieltotarkistuksen jälkeen otoksen alun perin 8 000 henkilöstä jäljelle jäi 7 213. Luovutuskieltotarkistus on Tilastokeskuksen menettelytapa, jonka tarkoituksena on se, ettei vastikään haastateltuja haastatella vähään aikaan uudestaan. Jos kaikki rekisteristä poimitut edeltävät otokset on valittu tarkasteltavasta ryhmästä satunnaisesti, menettelyllä ei ole vaikutusta uuden otannan edustavuuteen.

Kyselylomakkeiden ensimmäinen postitus tehtiin 27.9.2005. Vastaamisaikaa annettiin 20.10.2005 saakka. Kaikille otokseen valituille lähetettiin muistutus- ja kiitoskortti 4.10.2005.

Vastaamatta jättäneille lähetettiin uusi lomake 2.11.2005 ja vastaamisaikaa annettiin toisella kyselykierroksella 21.11.2005 saakka.

Niille, jotka eivät olleet joulukuun mennessä palauttaneet kyselyä, lähetettiin 4.1.2006 kolmas lomake. Kyselylomakkeita otettiin vastaan 5.2.2006 saakka. Tilastokeskus hoiti lomakkeiden vastaanoton, perustarkastuksen ja vastausten tallennuksen.

Hyväksytyjä vastauksia saatiin 4 464, joten vastaamisprosentti oli 62. Ennen toisen lomakkeen lähettämistä marraskuun alussa 46 % oli vastannut. Ennen kolmannen lomakkeen lähettämistä vastaamisosuus oli 58 %.

Vuoden 1997 kyselyssä vastaamisosuus oli korkeampi, 70 %. Yksi syy kadon kasvuun lienee kyselylomakkeen sivumäärän lisääntyminen.

Erityisesti nuorten naisten kohdalla kato oli huomattavasti suurempi kuin vuonna 1997 (eroa oli 16 prosenttiyksikköä). Vuoden 2005 kyselyssä 65–74-vuotiaiden naisten vastaamisosuus oli hivenen suurempi kuin vuonna 1997. Vastanneiden osuus eri ikäryhmissä vaihtelee uudessa kyselyssä vähemmän kuin vuonna 1997.

Erot eri alueilla asuvien ja suomen- ja ruotsinkielisten kadossa olivat melko pienet. Siviilisäädyn mukaan tarkasteltuina erot vastanneiden ryhmissä olivat sen sijaan suuret: avioliitossa olevista 66 %, eronneista 54 % vastasi kyselyyn. Tulos on tältä osin saman suuntainen kuin vuoden 1997 tutkimusaineistossa.

Taulukko 1 Tutkimuksen otos, vastanneet ja tietoon tulleet kadon syyt, 2005.

	N	%
Lähtöotos	7 213	100,0
Tietoon tullut ylipeitto	15	0,2
Lopullinen otos	7 198	100,0
Hyväksytyt lomakkeet	4 464	62,0
Kato	2 746	38,0
Tietoon tulleet kadon syyt, yhteensä	99	
- sairastunut tai vammautunut	17	
- muuttanut	9	
- tuntematon	6	
- palautti tyhjän tai sutatun lomakkeen	23	
- kieltäytyi	40	
- kielivaikeuksia (ei osaa suomea)	4	
Kadon syy ei tiedossa	2 647	

Taulukko 2 Otos, vastanneet ja vastausprosentti ikäryhmän, siviilisäädyn, kielen ja asuinalueen mukaan, 2005 ja vastausprosentti Usko, toivo, hakkaus -kyselyssä 1997

	Otos 2005	Vastanneet 2005	% 2005	Vastanneet % 1997
Yhteensä	7 198	4 464	62,0	70,3
<i>Ikäryhmä</i>				
18–24	812	489	60,2	76,1
25–34	1 196	748	62,5	70,8
35–44	1 358	774	57,0	69,8
45–54	1 489	898	60,3	69,1
55–64	1 445	951	65,8	71,5
65–74	898	592	65,9	64,9
Ei tietoa		12		
<i>Siviilisäätty</i>				
Avioliitossa	3 602	2 389	66,3	69,6
Naimaton	2 323	1 365	58,8	66,7
Eronnut	922	496	53,8	60,3
Leski	337	196	58,2	54,7
Asumuserossa	5	4	80,0	60,0
Ei tietoa	9	14		
<i>Kieli</i>				
Suomi	6 609	4 149	62,8	66,9
Ruotsi	375	232	61,9	70,4
Muu	214	71	33,2	40,2
Ei tietoa		12		
<i>Asuinkunta</i>				
Pääkaupunkiseutu	1 450	883	60,9	
Kaupunkimainen	3 218	1 970	61,2	
Taajaan asuttu	1 166	733	62,9	
Maaseutumainen	1 364	866	63,5	
Ei tietoa		12		
<i>Lääni</i>				
Etelä-Suomi	3 010	1 861	61,8	
Länsi-Suomi	2 509	1 578	62,9	
Itä-Suomi	792	483	61,0	
Oulu	630	370	58,7	
Lappi	232	147	63,4	
Ahvenanmaa	25	13	52,0	
Ei tietoa		12		

Painotus

Kadosta aiheutuvaa harhaa voidaan pienentää kalibroimalla otoksen painot siten, että painoilla saadaan virheettä estimoitua tunnetut perusjoukon jakaumat, esimerkiksi ikä- ja aluejakauma. Kalibroinnin arvioidaan vähentävän otoksen satunnaisuudesta aiheutuvaa epätarkkuutta; kun tunnetut jakaumat estimoituvat virheettä, olete-

taan harhan pienenevän myös varsinaisen kiinnostuksen kohteena olevien jakaumien estimoinnissa, joita koskevia vertailutietoja ei ole.

Naisuhritutkimuksen painot kalibroitii iän (ensimmäinen ikäryhmä 18–24, muut viiden vuoden välein), maakunnan, tilastollisen kuntaryhmän (maaseutumaiset kunnat, taajaan asutut kunnat, kaupunkimaiset kunnat), kielen (suomi, ruotsi, muu) ja siviilisäädyn (naimaton, naimisissa tai rekisteröity parisuhde, eronnut tai asumuserossa, leski, muu) mukaan.

Tutkimusaineistossa on kahdet painokertoimet: tulokset otoksen tasolle (n=4 464) sekä koko 18–74-vuotiaista naisväestöä edustavat painokertoimet (N=1 844 000). Jälkimmäisiä voidaan käyttää esimerkiksi arvioitaessa 18–74-vuotiaiden väkivallan uhriksi joutuneiden naisten lukumäärää Suomessa.

Tulosten yleistäminen

Kyselymenetelmän käyttäminen tarkoittaa sitä, että vain osa suomalaisista aikuisista naisista on haastateltu eikä otos vastaa tarkalleen koko vastaavaa väestöä. Tämän vuoksi tuloksissa esiintyy satunnaisvaihtelua, jonka suuruus voidaan arvioida taulukon 3 luottamusvälitaulukon avulla.

Taulukko 3 Luottamusvälilaskelma prosentiosuuksille (95%:n todennäköisyys)

Tulos %	Otoksen tai ryhmän suuruus					
	100	200	500	1000	2000	5000
10 tai 90	5,9	4,2	2,6	1,9	1,3	0,8
20 tai 80	7,8	5,5	3,5	2,5	1,8	1,1
30 tai 70	9,0	6,4	4,0	2,8	2,0	1,3
40 tai 60	9,6	6,8	4,3	3,0	2,1	1,4
50	9,8	6,9	4,4	3,1	2,2	1,4

Esimerkki: 47 % vastanneista naisista kertoi joutuneensa joskus elämässään jonkinlaisen fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai väkivallalla uhkailun kohteeksi. Otos käsittää tässä esimerkissä kaikki vastanneet eli 5 000 (otoskokoa 4 644 lähinnä oleva luku) taulukossa 3. Luottamusvälin puolikas on tällöin 95 % todennäköisyydellä 1,4 %-yksikköä. Tämä luku vähennetään 47 prosentista luottamusvälin alarajan saamiseksi ja vastaavasti lisätään 47 prosenttiin luottamusvälin ylärajan määrittämiseksi eli 95 %:n todennäköisyydellä väkivallan kohteeksi joutuneiden naisten määrä väestössä on välillä 45,6–48,4 %.

Satunnaisvaihtelun lisäksi virhettä tuloksiin syntyy systemaattisen vaihtelun seurauksena. Tällaista virhettä voi syntyä salailun, muistamattomuuden tai huonosti muotoiltujen kysymysten vuoksi. Systemaattisen harhan määrää voidaan joidenkin kysymysten kohdalla periaatteessa arvioida muista lähteistä saadun tiedon avulla. Käytännössä systemaattisen virheen arviointi on tutkimusaineiston sisältä käsin vaikeaa.

Yksi nimenomaan kyselyjen tuloksiin virhettä aiheuttava tekijä on osittaiskato, mikä tarkoittaa sitä, että vaikka kyselylomake on pääosin täytetty ja palautettu, osaan kysymyksistä ei ole vastattu. Jonkin verran osittaiskatoa on aiheutunut lomakkeen vaikean rakenteen ja pituuden vuoksi, mutta myös muista syistä; tapauksesta saatetaan haluta kertoa jotain, muttei kaikkea. Osittaiskatoa voi aiheuttaa lisäksi

kyselylomakkeen strukturoitu, ennalta määrätty kysymys- ja vastausmuoto, joka ei välttämättä aina sovi kaikkien vastanneiden tilanteeseen.

Lähteet

- Heiskanen, M. & Piispa, M. (1998). Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus Oikeus 1998:12 / Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Johnson H. (1997). Att forska våld mot kvinnor. En kanadensisk offerundersökning. Julkaisussa Olsson M. ja Wiklund G.: Våld mot kvinnor. BRÅ-rapport 1997:2. Printus: Stockholm.
- Johnson, H. (1996). Dangerous Domains. Violence Against Women in Canada. Nelson Canada: Canada.
- Violence Against Women Survey. Questionnaire Package, 1993. Statistics Canada.
- Violence Against Women Survey. Public Use Microdata File Documentation and User's Guide, 1994, Statistics Canada.
- Violence and Threats of Violence Against Women in America, 1996, Female Questionnaire. Moniste.
- Women's Safety. User Guide 1996 (T. J. Skinner). Australian Bureau of Statistics.
- Women's Safety Survey, 1996, Uudessa Seelannissa tehdyn haastattelun lomake, moniste.
- Walby S. & Myhill, A. (2001). New survey methodologies in researching violence against women. British Journal of Criminology Vol. 41, 502–522.